

УДК 37.013.42

Любченко І.Р., Рассказова О.І.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА СЕРЕД ЧОЛОВІЧОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано поняття усвідомленого батьківства, розкрито його суть та зміст. Визначено, що усвідомлене батьківство – багатогранний психолого-педагогічний феномен, найвищий рівень батьківської компетентності. Розкрито можливості соціально-педагогічних засобів щодо розвитку усвідомленого батьківства серед чоловічої молоді. Встановлено, що засоби соціально-педагогічної діяльності можна вважати перспективним напрямом вирішення проблеми усвідомленого батьківства молодого підрастаючого покоління.

Ключові слова: батьківство, усвідомлене батьківство, розвиток, чоловіча молодь, засоби, соціально-педагогічна діяльність.

Постановка проблеми. Складні трансформаційні проблеми сучасного українського суспільства негативно позначилися на економічному та соціальному становищі всіх категорій сімей, особливо негативного впливу вони мали на процес життєдіяльності молодих сімей, від яких залежить сьогодення майбутнє України.

Дані статистики за останнє десятиріччя свідчать про різке зниження народжуваності населення та збільшення захворювань репродуктивної системи молоді, збільшення кількості випадків відмов від новонароджених дітей та ін. Причинами подібних явищ є не тільки соціально-економічні умови, що склалися в нашій країні, а також і психологічні та соціально-педагогічні фактори, які перешкоджають стимулюванню та розвитку батьківської сфери сучасної молоді, зокрема і серед чоловічої статі [5, с. 115].

Регулювати і регламентувати розв'язання низки актуальних проблем пов'язаних з питанням розвитку усвідомленого батьківства, зокрема серед чоловічої молоді держава намагається за допомогою національних і цільових програм: Державної національної програми "Освіта", Закону України "Про попередження насильства в сім'ї"; Закону України "Про охорону дитинства", Сімейного кодексу, Довгострокової програми поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства; Концепції державної сімейної політики та інших.

Великі потенціальні можливості вирішення проблеми розвитку усвідомленого батьківства, зокрема серед чоловічої молоді, зосереджує в собі соціальна педагогіка як наука, що пов'язана із потребами сучасного життя та досліджує питання збереження інституту сім'ї, створюючи широке поле наукового пошуку у межах зазначеної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку усвідомленого батьківства серед чоловічої молоді засобами соціально-педагогічної діяльності виникає на перехресті двох наукових напрямів дослідження. Перший напрям пов'язаний з визначенням питань сутності усвідомленого батьківства, другий напрям актуалізується у межах соціально-педагогічної науки у зв'язку із необхідністю розвитку усвідомленого батьківства серед чоловічої молоді відповідними засобами.

Перший напрям відображений в наукових доробках зарубіжних соціологів (С. Гудмана, Л. Давідоффа, Д. Добсон, Т. Квіна, Дж. Келлі, Р. Кемпбелл, К. Кволса, П. Ласлетта, Д. Морган, Л. Поллока, М. Янг та ін.), вчених педагогіки О. Духновича, А. Макаренка, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін.) та соціально-педагогічних дослідженнях (О. Безпалько, І. Беха, В. Бочарової, Т. Веретенко, О. Докукіної, І. Звереві, А. Зінченка, А. Капської, О. Кононко, В. Кравця, Г. Лактіонової, Л. Міщик, С. Харченка, Т. Шеляг, Ю. Якубової та ін.).

Другий напрям охоплює широке коло аспектів: психофізіологічних (Є. Ільїн, І. Кон); соціальних (Т. Гурко, І. Дементьева та ін.); сімейної психології (Д. Віннікот, І. Гребенников, Н. Дмитрієва, Л. Кемерон-Бендлер, Ц. Короленко, П. Попова, Г. Філіппова та ін.); дитячої психології (Н. Дмитрієва, Е. Еріксон, Ц. Короленко, А. Маслоу та ін.) різних аспектів педагогічного впливу на особистість та соціально-педагогічної роботи з нею (А. Алексєєнко, Т. Веретенко, Т. Голованова, Т. Говорун, Л. Гридковець, В. Инжеватова, А. Капська, В. Кравець, В. Кузь, І. Трубавіна та ін.).

Узагальнюючий огляд основних понять, які вживають дослідники з зазначеної проблематики ("батьківство", "усвідомлене батьківство") дає змогу констатувати дискусійний характер поглядів вчених щодо визначення їх змісту та самої сутності процесу розвитку усвідомленого батьківства.

Мета статті – розкрити суть поняття усвідомленого батьківства та теоретично обґрунтувати перспективність використання засобів соціально-педагогічної діяльності в процесі розвитку усвідомленого батьківства чоловічої молоді.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючий огляд наукових джерел дає змогу констатувати, що стало визначення поняття "усвідомлене батьківство" не існує.

В нашому дослідженні ми поділяємо думку, запропоновану О. Безпалько, І. Зверевою, З. Кияни-цею, В. Кузьмінським, про те, що усвідомлене батьківство – соціально-психологічний феномен, що базується на певній системі знань, умінь, навичок, почуттів, якостей, реалізується у відповідальній поведінці батьків, спрямованій на виховання і розвиток дитини, формування її гармонійної особистості [3, с. 210].

І. Трубавіна в своїх наукових доробках наголошує, що усвідомлене батьківство містить декілька компонентів, до яких належать: ціннісні орієнтації подружньої пари, батьківські установки та сподівання, батьківське ставлення, батьківські почуття, батьківські позиції, батьківська відповідальність та стиль сімейного виховання, кожен з яких охоплює когнітивну (усвідомлення себе як батьків, уявлення про ідеальних батьків, знання батьківських функцій), емоційну (суб'єктивні батьківські відчуття, ставлення до дитини, ставлення до чоловіка/жінки як до батька спільної дитини) та поведінкову (вміння, навички та діяльність батьків з догляду, забезпечення, виховання та навчання дитини, взаємовідносини із шлюбним партнером та стиль сімейного виховання) складові, які можуть виступати як окремими феноменами, так і взаємопов'язаними між собою підсистемами в системі "батьківства" [6, с. 99].

А. Мудриком [4] підкреслюється думка, що факторами формування та розвитку батьківства є: макрофактори (урбанізація, зайнятість, освіта і культура, економічний розвиток суспільства, норми та явища адаптації); мезофактори (батьківська сім'я, звичаї, стереотипи, традиції мікросередовища (міста, села тощо); мікрофактори (цілі подружжя, їх світогляд, цінності, образ життя сім'ї, взаємодія у сім'ї, міцність шлюбу, зміст функцій, обов'язків і відповідальності в сім'ї, риси та якості особистості батьків, фізичні, психологічні та статеві особливості дитини, особливості подружніх взаємин, сімейні традиції, етіологічний фактор); особистісні фактори (індивідуально-особистісні особливості жінки або чоловіка).

Аналіз наукових джерел дає можливість виокремити також фактори, що впливають на процес розвитку батьківства саме серед чоловічої молоді. До них відносяться біологічні і соціальні фактори. Біологічні визначаються психофізіологічними особливостями хлопчика, а соціальні фактори регламентують реалізацію цієї готовності.

Актуальними для нашого дослідження є погляди Н. Гусак, яка наголошує, що у підготовці юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька [2], є ряд суттєвих недоліків: соціальний інфантилізм, незрілість більшості юнаків; нерозуміння соціальної значущості сім'ї у житті чоловіка; незнання сімейних функцій та невідповідності до їх виконання; неадекватна самооцінка юнаками якостей і рис особистості, необхідних майбутньому чоловіку та батьку; нерозуміння фізіологічних та психологічних особливостей статей; недостатній рівень статевої поінформованості, необізнаність у питаннях сексуальної культури; спотворене уявлення про особливості статево-рольової поведінки; відсутність психологічної і практичної підготовки до усвідомленого батьківства.

А. Грітчина у свої роботах пов'язує процес формування та розвитку відповідального батьківства молоді із статевим дозріванням та соціальною зрілістю особистості, та виділяє складові готовності юнаків до виконання ролі сім'янина, які зокрема відносяться і до осіб чоловічої статі: розуміння і усвідомлення необхідності виконання сімейних функцій та обов'язків; уміння зіставити особисті інтереси з інтересами сім'ї; високий рівень готовності юнаків-старшокласників до сімейного життя, до комунікативної діяльності; саморозвиток юнака як суб'єкта діяльності, формування в нього механізмів саморегуляції, самовиховання, необхідних для діалогічної взаємодії з іншими людьми у сімейних відносинах; здатність самостійно визначити труднощі під час виконання сімейних обов'язків й знаходження шляхів їх подолання; практичні уміння та навички, що необхідні для успішного сімейного життя [1].

Узагальнюючи вищезазначене, наголосимо, що для розуміння суті досліджуваного поняття провідне значення мають такі критерії підготовленості чоловічої молоді до виконання соціальних ролей батька як: когнітивний – розуміння соціальної значущості сім'ї, ролі у ній чоловіка, знання основних сімейних функцій; мотиваційно-ціннісний – усвідомлення цінності сім'ї, бажання виконувати роль батька; діяльнісний – готовність до виконання соціальної ролі батька, наявність навичок їх виконання.

Узагальнений огляд літературних джерел дає змогу констатувати, що у роботі з формування та розвитку усвідомленого батьківства серед чоловічої молоді, соціальному педагогу можна практикувати:

- запровадження факультативів в старших класах, присвяченого проблемам батьківства;
- написанні листів майбутній сім'ї, дітям;
- виконання школярами різноманітних самостійних завдань: зібрати прислів'я, приказки, уривки з віршів про сім'ю, родину, дітей;
- проведення тренінгових форм роботи;
- використання виховних можливостей сім'ї, потенціалу батька у формуванні правильного ставлення до майбутнього батьківства тощо.

Виходячи з вище означеного можемо виокремити, що сприяти процесу розвитку усвідомленого батьківства серед чоловічої молоді можливо шляхом безпосередньої реалізації засобів соціально-педагогічної діяльності: лекцій, семінарів, диспутів, практичних занять, консультацій, аналізу ситуацій, відеоматеріалів, брошур, буклетів, методичних посібників, збірників інформаційних матеріалів, тренінгів, тематичних програм ЗМІ та ін.

Вибір засобів діяльності безпосередньо залежить від мети і принципів виховання, змісту і умов, вікових та індивідуальних особливостей дитини, традицій учнівського колективу.

Уважаємо, що процесу розвитку усвідомленого батьківства серед чоловічої молоді також сприятиме налагодження взаємодії навчальних та позанавчальних закладів щодо роботи з дітьми та

молоддю у цьому напрямі, вдосконалення їх практичної та методичної роботи щодо формування усвідомленого батьківства; використання в роботі соціальними педагогами інноваційних технологій сімейного виховання; активне розповсюдження інформаційно-довідкових матеріалів; проведення тематичних семінарів, конференцій, засідань, педагогічних рад, психолого-педагогічних консилиумів тощо.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На основі викладеного можна зробити висновки: по-перше – розвиток усвідомленого батьківства серед чоловічої молоді є актуальною проблемою педагогічної теорії та практики; по-друге – до сьогодні накопичено певний арсенал засобів соціально-педагогічної діяльності, щодо розвитку усвідомленого батьківства серед чоловічої молоді, однак увесь їх потенціал використовується не достатньо.

Перспективним напрямом нашого дослідження вважаємо розроблення, упровадження та перевірку ефективності системи засобів соціально-педагогічної діяльності щодо розвитку усвідомленого батьківства серед чоловічої молоді.

Використані джерела

1. Грітчина А. І. Теоретичні аспекти формування готовності юнаків шкіл-інтернатів до виконання ролі сім'янина [Електронний ресурс] / Грітчина // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. – (Сер. : Психолого-педагогічні науки). – 2012. – № 7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzspp_2012_7_3.pdf.
2. Гусак Н. І. Підготовка юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 / Надія Іванівна Гусак; Харківський нац. університет імені В. Н. Каразіна. – Х., 2005. – 222 с.
3. Інтегровані соціальні служби : теорія, практика, інновації : [навч.-метод. комплекс] / автор.-упоряд. : О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, З. П. Кияниця, В. О. Кузьмінський [та ін.] ; за заг. ред. : І. Д. Зверєвої, Ж. В. Петрочко. – К. : Фенікс, 2007. – 528 с.
4. Мудрик А. В. Социальная педагогика: [уч. пособие] / А. В. Мудрик ; под. ред. В. А. Сластенина. – М. : Академия, 1999. – 196 с.
5. Островська Н. О. Основні складові соціально-педагогічної діяльності щодо формування усвідомленого батьківства молоді / Н. О. Островська // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 16 (251). – 118 с.
6. Трубавіна І. М. Усвідомлене і відповідальне батьківство: спільне і відмінне / І. М. Трубавіна // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 13 (272). – Ч. IV. – С.96-101.

Lyubchyenko I., Rasskazova O.

DEVELOPMENT OF INFORMED PARENTHOOD AMONG MALE YOUTH IS A RELEVANT SOCIO-PEDAGOGICAL PROBLEM

This issue is at the crossroads of two scientific research directions. The first trend is linked to the definition of the essence of conscious parenting, the second is updated within the social and educational sciences in connection with the need of conscious parenting among male youth appropriate means.

Synthesis overview of the basic concepts that take on researchers ("parenthood," "conscious parenthood") allows to state controversial nature views of scientists to determine their content and nature of the development process of conscious parenting.

The analysis of scientific literature makes it possible to ascertain that the conscious parenting is a socio-psychological phenomenon that is based on a certain system of knowledge, skills, feelings, qualities, implemented in a responsible parent behavior aimed at education and child development, the formation of a harmonious personality.

To facilitate the process of conscious parenting among male youth is possible through direct implementation of the means of social and educational activities, lectures, seminars, debates, workshops, consultations, analysis of situations, videos, brochures, booklets, manuals, collections of information materials, workshops, thematic programs Media etc. The choice of activity depends on the purpose and principles of education, content and conditions, age and individual characteristics of the child, traditions of the students group.

Perspective direction of our research consider the development, implementation and verification of the effectiveness of the means of social and educational activities for the development of informed parenthood among male youth.

Key words: *paternity, conscious parenting, development, young men, means, social and educational practice.*

Стаття надійшла до редакції 07.07.2016